

- розучування вправ, комплексів з окремими групами, колективами;
- коректування фрагментів сценарію, програми виступу;
- проведення репетиційної роботи (разом з викладачами; самостійно).

Проведені дослідження дозволили зробити висновок про доцільність використання запропонованого змісту самостійної роботи в навчальному процесі. Послідовне і своєчасне засвоєння теоретичних і практичних блоків завдань кожного року нявчання розширює руховий потенціал студентів, підвищує рівень професійної підготовленості майбутніх спеціалістів, сприяє набуттю умінь і навичок кваліфікованої організації й управління різним контингентом та кількісним складом учасників.

Література

1. Войнар Ю. *Підготовка спеціалістів по фізическому воститанію и спорту: вопросы и возможные решения*. - Четвертий міжнародний науковий конгрес "Олімпійський спорт і спорт для всіх: проблем здоров'я, рекреації, спортивної медицини та реабілітації". - К., 2000. с.467-468

2. Готлиб В.М. *Активизация самостоятельной работы студентов институтов физической культуры посредством активных методов обучения (педагогических игр)*. Автореф. дисс. ... канд. пед. наук - Малаховка, 1989. - 20 с.

3. *Комплексная система управления качеством подготовки специалистов физической культуры и спорта (Методические рекомендации*. - Львов, 1981. - С.7-8.

4. Шаров И.Г. *Режиссура эстрады и массовых представлений: учеб. для студентов высших театральных учебных заведений*. - М.: Просвещение. - С. 18-36

Annotation

In the article the question of determination of the contents of independent work of the students of institutes of physical culture on preparation of mass sports entertainment measures is considered. Two directions - theoretical and practical are secured.

ЕТИКА ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ОЛЕКСАНДР КУЦ, ОКСАНА ВАЦЕБА

Львівський державний інститут фізичної культури

У зв'язку з відкриттям спеціалізованої вченої ради у Львівському державному інституті фізичної культури, а також участі більшості кафедр у роботі ради, нам би хотілось, на основі аналізу нормативних документів і досвіду праці в різних спеціалізованих вчених радах, висловити деякі принципи погляди на наукову коректність і методологію дисертаційних досліджень. Не претендуючи на категоричність і вичерпність наших суджень, ми запрошуємо всіх до дискусії з цієї

проблеми.

На жаль, варто відзначити, що в наш час престиж наукової роботи і самих науковців в останні роки значно знизився. Велика кількість науковців виїхали за кордон, в тому числі і всі чотири директора УНДІФК. Обговорюючи причини цього, не без підстав вказують насамперед на деструктивність змін у становищі української науки, які відбулися під тиском політичних і соціально-економічних змін у складний постперебудовчий та пострадянський період.. Але це, відверто кажучи, не єдина причина: одна із причин падіння престижності наукової роботи, зокрема дисертаційної, припадає і на долю самих науковців.. Крім іншого, падіння престижу наукових досліджень знижує критеріальну планку при виконанні і захисті дисертаційних робіт.

Хіба не всі ми, хто не перший рік працює в науці, так чи інакше причетні, до так званої, конвеєрної системи підготовки наукових кадрів? Система, в якій жорстко лімітуються терміни і формальні ознаки, відносно швидко і легко просуваються ледве не всі, хто прагне до отримання наукового ступеню, а не виявлення істини. Це, звісно, не аргумент проти самого інституту аспірантури і докторантури. Біда не в них самих, а в перекручуванні їх функції і атмосферою занадто ліберальної оцінки дисертаційних робіт. Конвеєрно-масовий спосіб підготовки наукових кадрів в свій час (60-70 роки) був, мабуть, де в чому оправданий, але чим далі, тим більше виживав себе. За прогнозами, які були зроблені в кінці 70-х років одним із американських радянознавчих інститутів, якщо б темпи приросту кількості наукових працівників в СРСР збереглася, то до початку ХХІ століття майже все населення опинилось би задіяним в сфері науки. Але головне навіть не в цьому, а в тому, що кількість в даному випадку не перейшло в якість і рівень критеріальних суджень про достоїнства дисертаційних робіт виявився заниженим.

Занижена вимога до себе і квапливість в процесі виконання дисертаційної роботи, як і зниження критеріїв при її оцінювання в деякій мірі стимулюються зараз відомими життєвими обставинами. При цьому, будемо відвертими, досить розповсюджена така приміром мотивація: ми зайняті працею високої кваліфікації, а держава (суспільство) оплачує його ледве не найнижчому рівні; пришвидшена підготовка дисертації дозволить лише частково компенсувати цю несправедливість; то не будемо занадто прискіпливими на цей час – після захисту з'явиться можливість творити більш якісно.

Така позиція по-життєвому зрозуміла і торкається почуття корпоративної солідарності. Але хіба незрозуміло і те, що вона, по суті, несумісна з напрацьованими віками принципами наукової творчості, в тому числі з етичними принципами науки?! Адже першими її етичними цінностями ще в давнину був жертвний пошук і самовіддане відстоювання істини. Розуміється, по-життєвому можна заперечити: принципи – не масло, на хліб їх не намажеш, і заради хліба

насущного, не гріх тимчасово виходити за їх межі. Не варто, однак, забувати, що якраз тут пролягає межа, яка віддаляє науку від хуторянської свідомості. Переходячи її, необхідно зі всією відповідальністю усвідомити не тільки найближчі, але і кінцеві наслідки. У підсумку вони – відступи від норми, які відпрацьовані в науці, - стають масовими, погрожують самому її існуванню. Одне із підтвердження цьому – спостерігаємо падіння престижу наукової роботи і науковців.

Із багатьох аспектів етики вченого торкнемося ще лише одного. Він стосується етичного використання інформаційного надбання науки.

“Інформаційна злива”, яка охопила в наш час всі галузі науки, за своїм впливом на окремого дослідника суперечлива. З одного боку, це зменшує вірогідність непотрібного повторення вже виконаної роботи, інформуючи, що в її спрямуванні “велосипед вже винайдено”. З іншого боку, повне освоєння і глибоке осмислення постійно наростаючого масиву інформації стає для науковця все більш важкою працею. Настільки важкою, що перетворюється в серйозне випробування його особистих якостей, в тому числі і етичних. На жаль, не всі витримують таке випробування. В подібній ситуації дехто із дисертантів (і не тільки дисертантів) практикує своєрідні засоби захисту проти можливих докорів у недостатній інформаційній ерудиції. Частіше інших зустрічаються два таких засоби.

Один із них в етичному відношенні здається не дуже вразливим, а в деякому смислі майже чесним. Це коли, скажімо, дисертант в аналітичному огляді проблеми мимохідь згадує, що він використав у доступній йому літературній вибірці (наприклад: “в доступній нам літературі ми не виявили досліджень з порушеної нами проблеми ...” і т.п.). Вірогідність судження, ґрунтованого на такій усіченій інформації, звичайно, досить сумнівна. Адже в літературних джерелах, які лишилися за межами “доступного” для дисертанта, може бути вже готове вирішення поданої проблеми.

У дисертаціях часто зустрічається і зовсім вже некоректний засіб захисту від можливих докорів в недостатній інформаційній ерудиції. Це коли дисертант намагається створити ілюзію своєї вичерпної інформованості, приводячи вражаючий список нібито використаної наукової літератури, в тому числі іншомовної, більша частина якої насправді ним не проаналізована. Те, що вона навіть, буває, не читана, без особливих зусиль виявляється в ході рецензування і захисту роботи. І тоді якимось стає усім неприємно .

Зрозуміло, що виникнення таких некоректних засобів маніпуляції з інформаційними передумовами дослідження сприяє відсутність або несприятливий стан науково-інформаційних центрів і автоматизованих систем інформації. Можна не без підстав сподіватися, що в недалекому майбутньому таке становище радикально покращиться. Але і тоді не зникне, звичайно, необхідність трудомікої

сумлінної праці з формування повноцінної інформаційної бази кожного дослідника.

Значимо також, що її повноцінність визначається не тільки повнотою інформації, накопиченої в науці до початку проведення дослідження, але і об'єктивним науково-коректним аналізом її з точною оцінкою, по можливості цілковито вільною від особистих уподобань і емоцій дослідника. З останньою умовою в дисертаціях також не все гаразд. Не завжди зберігається і скромність у самооцінці зробленого. Так, наприклад, якщо підрахувати, скільки разів дисертант говорить про “... принципово нове вирішення значних наукових проблем”. Складається враження, що кожний рік і навіть частіше в нашій галузі наукового знання відбуваються докорінні зміни. Адже в наукознавстві чітко показано: таких переворотів в науці не буває. Корінні зміни її фактологічної бази і парадигми – процес не швидкоплинний, а епохальний.

Логіка розвитку науки забороняє не забувати і про те, що наступність в її розвитку – невід’ємна умова поступального руху в пізнанні. Тому, хто домагається щиро служити йому, не повинно бути притаманий нігілізм в оцінці праці попередників і тим більш їх профанація. А таке іноді допускається в захистах дисертацій. Наприклад, в одній із недавно поданої до захисту, але ще не захищеної дисертації її автор (не будемо називати прізвища), описуючи проблемну ситуацію, не знайшов нічого кращого, як звинуватити всіх попередників, які розробляли обговорювану проблему ... в методологічній порочності. Її він углядив у тому, що всі вони нібито впливали із філософської методології П.Ф. Лєсгафта. Безглуздість такого звинувачення очевидна не тільки серйозним спеціалістам, оскільки ніякої філософської методології П.Ф. Лєсгафт управління рухової активності молодших школярів не створив.

Не зайве в даному аспекті повторити добре відоме: достоїнство того, хто хоче бути дійсним вченим, визначається крім іншого його ставленням до попередникам. Не випадково Ньютон на питання про те, як він зумів досягнути чималих результатів в науці, відповів, що стало це можливим лише тому, що він опирався “на плечі гігантів”. Допустимо, що хтось не побачив гігантів серед своїх попередників, але і тоді не варто їх зневажати. Про те ж нагадає і мудре народне прислів’я : “Хто стріляє в минуле із пістолета, в того прийдешне вистрілить із гармат!”

В даному аспекті нам хотілось би звернути на типові недоліки в кандидатських дисертаціях.

Існує справедлива думка, що правильно вибраний напрямок і вдало сформульована тема дисертації – це половина виконаної роботи. Виходячи з цього, особливу увагу необхідно звертати на визначенні теми дисертаційного дослідження. Часто зустрічаються не чіткі і громіздкі назви дисертацій, типу:

“Методика навчання техніко-тактичним діям юних борців-самбістів на етапі початкової підготовки з використанням спеціалізованих ігрових комплексів”.

Назва дисертації повинна бути короткою, відповідати спеціальності та суті вирішеної наукової проблеми, вказувати на мету і його завершеність, іноді для конкретизації – підзаголовок 4 – 6 слів. У назві небажано використовувати термінологію псевдонаукового аналізу. На жаль, цю вимогу на початковому етапі науково-дослідної роботи дисертанту виконати досить складно, а вчені ради вимагають від аспірантів і пошукувачів затвердження тем в перші 3-4 місяця навчання в аспірантурі. Тому на другому-третьому році частіше всього приходиться її уточнювати або змінювати. Для того, щоб уникнути цю ситуацію, на наш погляд, було би доцільним в перший рік навчання в аспірантурі визначити і затвердити проблему дослідження, а наприкінці другого року – тему дисертації. Ця думка підтверджується висловом відомого вченого Р. Дея: “Встановити заголовок до написання наукової роботи – все одно, що дати ім’я дитині до його народження. Ви можете дати дівоче ім’я хлопчику”.

Тема дисертаційного дослідження визначається на основі аналізу літературних джерел, раніше захищених дисертацій, досвіду практичних працівників фізичної культури і спорту в країні і за кордоном. Крім цього, важливо обґрунтувати її актуальність з позиції сучасного стану фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи, відповідності соціальним запитом суспільства і практичних працівників, особливо на користь України.

Ефективність оформлення результатів наукових досліджень залежить від якості всіх структурних компонентів дисертації, в тому числі від формування об’єкту і предмету дослідження.

Вибираючи об’єкт дослідження, деякі дослідники плутають суть об’єкту і предмету дослідження, тобто об’єкт розуміється вужче, ніж предмет. Наприклад, об’єкт дослідження: “ведучі і супутні елементи техніки бігу з максимальною швидкістю”, а предмет – “процес технічної і швидкісно-силової підготовки спринтерів”. Іноді дисертанти намагаються об’єднати об’єкт і предмет в єдине ціле: “пошук нетрадиційних засобів і методів навчання техніці, яка дозволяє суттєво підвищити ефективність цього процесу”. Така назва не дозволяє зрозуміти, що ж вивчав пошукувач ?

Для того, щоб уникнути таких помилок, необхідно пам’ятати, що в філософії під **об’єктом** розуміється частина об’єктивної реальності, яка на тому чи іншому етапі стає практичною діяльністю людини в галузі фізичної культури і спорту. **Предметом** дослідження вважають зафіксовані в об’єкті і включені в процес практичної діяльності людини сторони, властивості і відношення об’єкта, які досліджуються з певною метою в даних умовах і обставинах. Виходячи із цих теоретичних посилок, дисертант повинен звернути увагу на чітке визначення

об'єкту і предмету свого науково-педагогічного дослідження, відсутність їх утруднює роботу над дисертацією і її експертизу у ВАКу.

Вище вказане формує мету дослідження, яка дозволяє визначити яку найбільш важливу проблему, задачу в результаті має намір вирішити пошукувач. Метою досліджень можуть бути: створення нових концепцій; розробка нових методик організації фізкультурно-оздоровчої і тренерської роботи; вирішення тих чи інших задач з теорії і практики фізичного виховання, спортивного тренування і оздоровчої фізичної культури. Аналіз дисертацій показав, що окремі пошукувачі бачать метою роботи не кінцевий результат, а процес, типу "розробка методики навчання плавання молодших школярів".

Уважний огляд дисертацій дозволяє зробити висновок, що пошукувачі в основному становлять і вирішують прикладні, а не теоретичні задачі. Їх можна поставити тільки на основі теоретичного та емпіричного аналізу проблеми фізичного виховання, спортивного тренування і оздоровчої фізичної культури. Без аналізу об'єктивної реальності не можна переходити до проектування нових елементів моделей і систем фізичного виховання і спортивного тренування. Попередній аналіз літератури і вивчення досвіду дозволяє пошукувачу вірно сформулювати основні задачі дослідження. Не слід захоплюватися їх кількістю, особливо в кандидатських дисертаціях: як правило, це приводить до громіздкості роботи і неповному їх вирішенню. Не слід формулювати мету як дослідження чи вивчення, тому що це є засобом досягнення мети а не мета.

Теоретичні розробки вчених-педагогів (Ю.К. Бабанського) дозволяють уточнити елементи дослідження:

- вирішення теоретичних питань, які входять в проблему дослідження (введення в науковий обіг нових понять, розкриття їх сутності і змісту, розробка критеріїв і показників оцінки ефективності фізкультурно-спортивної діяльності, принципів, умов і фактів застосування тих чи інших методик і методів);
- виявлення тенденцій і закономірностей досліджуваних процесів;
- визначення шляхів і засобів педагогічного керівництва фізкультурно-оздоровчою роботою і спортивною підготовкою;
- експериментальне вивчення практики вирішення вибраної проблеми, виявлення її типових компонентів і стану;
- обґрунтування системи мір, необхідних для вирішення дидактичних і прикладних задач;
- експериментальна перевірка розроблених систем фізичного виховання і спортивного тренування;
- підготовка методичних рекомендацій для їх використання на практиці.

Слід пам'ятати про те, що задачі дослідження повинні бути порівнянні по своїй значимості

Особливу трудність у дисертантів викликає визначення **гіпотези** наукового дослідження. Значна їх частина висуває або негіпотетичну, або очевидні гіпотези. Наприклад, “передбачалось, що для розвитку аеробної витривалості можна використовувати загальнорозвиваючі гімнастичні вправи, які виконувалися з тими, хто займався з необхідною для цього частотою серцевих скорочень”. Подібні формулювання зустрічаються в дисертаціях досить часто.

Гіпотезі належить важливе місце, так як в ній відображаються шляхи пошуку істини. Вона визначає стратегію дослідження, виконує її спрямовуючу роль. Гіпотеза, як прийнято вважати в педагогічній науці, - прообраз передбачуємої наукової теорії. Якщо в ході роботи вона не знайшла підтвердження, не слід засмучуватися – мабуть, результати наукового пошуку свідчать про інші зв'язки, закономірності і тенденції в розвитку фізичного виховання і спорту.

Найбільш важлива частина любого дисертаційного дослідження – чітке, конкретне визначення наукової (теоретичної) новизни і практичної значимості результатів проведеної роботи. Наукова **новизна** включає основні нові теоретичні положення, розроблені особисто пошукувачем: формулювання розробленої концепції, систем, моделей, процесів в галузі фізичного виховання і спорту; критерії і показники ефективності різних видів педагогічної і спортивної діяльності; опис нових, раніше невідомих в науці понять; визначення закономірностей і тенденцій в розвитку фізичного виховання і спорту та інші.

При розкритті наукової новизни пошукувачам слід звертати особливу увагу на чіткість і розвернутість формулювань основних положень і доступність їх читачам.

Нажаль, в дисертаціях і авторефератах багато позицій наукової новизни тільки позначені, але не розкриті. Наприклад, “Науково обґрунтована розробка положень, спрямованих на конкретизацію умов наступності, дозволить використати їх при подальшому вивченні проблем фізичної культури в різних роботах з фізичного виховання школярів”. Дане положення неконкретне і не дає уяви про внесок пошукувача в розробку теоретичних проблем з обраної ним теми. Або найбільш типової помилки: пошукувач пише “розроблені науково-педагогічні основи”, а які основи він забув вказати не тільки в авторефераті, але і в дисертації; “розроблені критерії і показники ефективності ...”, а що це за показники і критерії не зрозуміло; “визначені форми і методи організації фізкультурно-спортивної роботи”, а їх по суті він не розкриває.

Наведені прорахунки примушують експертну раду ВАКу робити запити в спеціалізовану раду про надсилання нових висновків і тексти кандидатських дисертацій, запрошувати пошукувача для співбесіди.

Опис в авторефератах і дисертаціях їх практичної значущості полягає в чіткому розкритті того, що саме із здійснених теоретичних і практичних

результатів можна використати в практичній діяльності, тобто слід вказати конкретні форми і адреси використання запропонованих розробок.

Найбільш типовими помилками при оформленні результатів наукових досліджень – порушення логіки викладу нових результатів. Буває так, що тема дисертації одна, об'єкт і предмет інші, а положення, які виносяться на захист, взагалі ніякого відношення не має ні до назви роботи, ні до об'єкту, ні до предмету дослідження.

Необхідно також вказати і на труднощі, які виникають при оформленні бібліографії дисертацій. Пошукувачі забувають вказувати обсяг особистих публікацій, обсяг свого внеску в колективні наукові праці. Відсутність цих даних викликає додаткові питання при експертизі дисертацій.

Хочеться сподіватися, що наведені в виступі рекомендації допоможуть пошукувачам і їх керівникам правильно підготувати дисертацію до успішного захисту. Ми цього вам бажаємо.